

ISSN 1561-6894

NR 10(190) 2018

Nauka i Studia

Przemysł
Nauka i studia
2018

Wydawca: Sp. z o.o. «Nauka i studia»

Redaktor naczelna: Prof. dr hab. Koretskiy M.H.

Zespoły redakcyjne:

dr hab. Jerzy Ciborowski
dr. hab. Antonova L.W.,
dr. hab. Dacij N.W.,
dr. hab. Bova T.W.,
dr. hab. Elībieta Zawadzki,
dr. hab. Rudrkievich I.V.,
dr. hab. Sychenko W.W.,
Katarzyna Szuszkiewicz.
dr. hab. Aneta Lukaszek-
Solek ,
dr. hab. Adam Lichota ,
dr. hab. Arkadiusz Klimczyk,
dr. hab. Agnieszka
Malinowska ,
dr. hab. Grzegorz Seweryn ,
dr. hab. Lech Adamus ,
dr. hab. Marcin Apostol

Redakcja techniczna:

Irena Olszewska,
Irina Schaschenko,
Grażyna Klamut.

Dział sprzedaży:
Zbigniew Targalski

**Adres wydawcy i
redacji:**
37-700 Przemyśl, ul.
Łukasińskiego 9
☎(0-16) 658 32 10

e-mail: paha@rusnauka.com

Druk i oprawa:

Sp. z o.o. «Nauka i studia»

Cena

54,90 zł (w tym VAT 22%)

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Żadna część ani całość tej publikacji nie może być bez zgody

*Wydawcy – Wydawnictwa Sp. z o.o. «Nauka i studia» – reprodukowana,
Użyta do innej publikacji.*

© Kolektyw autorów, 2018

© Nauka i studia, 2018

Серомаха Н.Є., Холодняк А.С.

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ ЗДОРОВИХ ДІТЕЙ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Нові підходи до здобуття освіти особами з порушеннями психофізичного розвитку зумовлені тенденціями соціальної інтеграції і пов'язані із застосуванням соціальної моделі інвалідності. Інтегрування дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір України відповідає пріоритетам державної політики, що окреслені в «Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті» і полягають у подоланні сегрегації щодо навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку, адже це створює умови штучної ізоляції дитини в деприваційному соціумі, що не сприяє її наступній адаптації в суспільстві (В.Бондар, О.Гаврилов, А.Коноплева, А.Колупаєва, Н.Малофєєв, О.Мартинчук, В.Синьов, О.Стребелева, Л.Шипіцина). Як зазначають у своїх дослідженнях російські вчені (І.Гілевич, О.Громова, Р.Діменштейн, І.Ларікова, І.Лошаков, В.Лубовський, М.Малофєєв, О.Миронова, Л.Назарова, М.Нікітіна, Л.Шипіцина, Н.Шматко, О.Ярська-Смирнова та ін.) інтегративний підхід до навчання дітей з психофізичними порушеннями є сучасною, досить поширеною тенденцією в розвитку спеціальної освіти.

У 2017 році президент України Петро Порошенко підписав закон „Про внесення змін до Закону України „Про освіту” щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг”. Відповідно до нього, особи з обмеженими можливостями мають право здобувати освіту в усіх навчальних закладах. Тобто, будуть створюватися для таких дітей інклюзивні та спеціальні класи в загальноосвітніх навчальних закладах.

В основу терміну інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію учнів, але в той же час створює відповідні умови для отримання якісної освіти для таких дітей. Інклюзія окрім позитивних, має ряд негативних моментів. Однією з найголовніших проблем, що носить етичний характер, є психологічна неготовність нашого суспільства, а саме батьків та їх здорових дітей, до спільного навчання з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.

В спеціальній психології проблемою інтегрованого навчання займалися Л. Андрушко, В. Бондар, С. Бризгалова, М. Ворон, С. Гончаренко, Л. Даниленко, Т. Євтухова, С. Єфимова, В. Засенко, С. Зваричук, І. Іванова, А. Колупаєва, В. Ляшенко, М. Малофєєв, Ю. Найда, Л. Пожар, Б. Пузанова, О. Савченко, М. Сварник, В. Синьов, С. Стабс, О. Столяренко, А. Шевчук, М. Шеремет, Т. Jonson., K. Raiswaik (скандинавські країни), А. Конопльова та Т. Лещинська та інші. Вони присвячували свої праці аналізу залученості дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. Проте вивчення проблем впровадження інклюзивної освіти в нашій країні є недостатнім.

Мета статті полягає у вивченні ставлення батьків здорових дітей до інклюзивного навчання дітей з порушенням психофізичного розвитку.

Інклюзія в широкому розумінні – це процес реального включення дітей з особливостями психофізичного розвитку в активне суспільне життя і однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства. Дитина з особливими потребами – це не обділена долею, це, швидше, визначений спосіб життя за обставин, що склалися, який може бути дуже цікавий їй і оточуючим людям, якщо порушення розглядати в рамках соціальної концепції [2, с. 32].

Діти з особливостями психофізичного розвитку – діти, які мають зумовлені природженими чи набутими розладами відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку. За А. Гордєєвою діти з особливими потребами мають таку категоріальність: діти-інваліди, діти з незначними порушеннями здоров'я, діти з соціальними проблемами та обдаровані діти [3].

Під час свого дослідження М. Малофєєв відокремив такі групи інтегрованих до навчання в масових навчальних закладах дітей:

діти, інтеграція яких обумовлена тим, що особливості в розвитку не були виявлені;

діти, батьки яких знають про особливості розвитку та за різними причинами бажають навчати свою дитину в масовому навчальному закладі;

діти, які в результаті довгострокової корекційної роботи, підготовлені до навчання на загальних умовах;

вихованці спеціалізованих груп, класів, навчання яких здійснюється з урахуванням особливостей розвитку [5].

Основний принцип інклюзивного навчання якомога менше зовнішньої і якнайбільше внутрішньої диференціації. Прихильники спільного навчання вирізняють такі позитивні сторони інклюзивних процесів:

стимулюючий вплив більш здібних однолітків;

можливість у ширшому діапазоні ознайомлюватися із життям;

розвиток навичок спілкування та нестандартного мислення (як у дітей з особливостями психофізичного розвитку, так і в їхніх здорових однолітків);

можливість виявлення гуманності, співчуття, милосердя, терпимості у реальних життєвих ситуаціях, що є ефективним засобом морального виховання.

На ряду з перевагами, необхідно зазначати існуючі недоліки вітчизняної системи освіти, що заважають інтеграції дітей з особливими освітніми потребами до загального освітнього процесу:

недосконалість законодавства у галузі освіти, що зумовлює відсутність механізмів розвитку та фінансування системи інклюзивного навчання;

недостатнє матеріально-технічне та кадрове забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів (відсутність спеціального допоміжного

навчального обладнання, спеціально розроблених навчальних методик та програм інклюзивного навчання, недостатня чисельність спеціально підготовлених фахівців для роботи з інвалідами);

неприспосованість будівель загальноосвітніх навчальних закладів (у т.ч. всередині) для безперешкодного доступу до них учнів із різними нозологіями захворювання;

недостатня психологічна готовність учнів та педагогів до спільного навчання із особами з інвалідністю.

Крім зазначеного, слід додати негативне ставлення батьків до того, що їхні здорові діти мають навчатися з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку, вважаючи, що таким чином, орієнтація на дітей з вадами затримує розвиток навчання інших дітей.

Питанням ставлення батьків здорових дітей до інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку займалися С. Алейнікова, В. Бондар, О. Гноєвська, С. Караєва, А. Колупаєва, Л. Косикова, М. Малофєєв, В. Синьов, І. Самохін, Г. Саїтгалієва, Л. Феталієва, С. Шихалієва, та інші.

Батьки здорових дітей бояться, перш за все, зниження якості освіти своїх дітей, а також можливої психологічної напруженості у відносинах між учасниками освітнього процесу. Батьки не хочуть і не приймають той факт, що такий „особливий” учень буде навчатися з її здоровою дитиною в одному класі. Вони переносять свій негативізм на психіку своєї дитини. Такий учень, наслуховавшись батьків, в свою чергу приходиться до школи і починає знущатись, жорстоко поводитись зі своїми однолітками, що мають проблеми психофізичного розвитку.

М. Малофєєв проводив дослідження шляхом опитування на форумі, про ставлення батьків дітей, які чуять, до спільного навчання дітей з порушеним слухом, так як інтеграція цієї категорії дітей має найбільші традиції. Позиція батьків чуючих дітей по відношенню до спільного навчання багато в чому залежить від того, яку установу (масову або комбіновану) або яку групу (комбінованої спрямованості або звичайну) відвідує їх дитина. Найбільш

оптимістично в цілому до інтеграції, і до різних її форм налаштовані ті батьки, чий діти навчаються в комбінованих установах: лише 6% з них негативно ставляться до можливості спільного навчання. У п'ять разів більше негативних відповідей (31%) дали батьки, незнайомі з інтеграцією [5, с. 14].

А. Колупаєва у своїй монографії „Інклюзивна освіта: реалії та перспективи” [3], також розглянула питання про ставлення до інтеграції педагогів та батьків здорових дітей. Аналіз ставлення батьків здорових дітей та педагогів, які не працюють в інклюзивних класах, до процесу інтегрування дітей з особливими потребами у загальноосвітні школи засвідчив, що переважна більшість респондентів (84,3%) позитивно ставиться до ідеї інклюзії, „погоджуються” (67,0%), або „цілком погоджуються” (17,3%) з тим, що діти з особливими потребами мають навчатися зі своїми однолітками у звичайних загальноосвітніх закладах. Невпевненість частини респондентів (8,5%) може пояснюватися, насамперед, обережним та виваженим ставленням до всього, що стосується життя дитини, а надто, коли йдеться про дитину з особливими потребами. Частина опитуваних (7,2%) на сьогодні не готова прийняти ідею інклюзії як таку, що може сприяти позитивним зрушенням у реформуванні освіти, слугувати розвитку не лише хворих, а й здорових дітей. Серед труднощів, що перешкоджають реалізації ідеї інклюзії, значна частина респондентів називає недостатню матеріально-технічну базу сучасних шкіл, невідповідність облаштування класу вимогам перебування в ньому дітей з особливими потребами. У контексті проблеми респонденти виділяють такі аспекти, як: надмірна наповнюваність класів, що заважає індивідуалізації навчання; відсутність транспорту для доставки дітей з особливими потребами до школи тощо.

Батьки також зазначають, що процес інклюзії може мати труднощі соціально-економічного характеру, а також, недостатньою підготовкою педагогів до роботи в інклюзивному середовищі, браком спеціалістів та неготовністю громадськості до сприйняття цієї концепції. Проте ці труднощі можуть бути успішно вирішені за умови забезпечення необхідної підтримки школам, відповідної підготовки фахівців для роботи в інклюзивних класах, організації команди фахівців для надання консультативних послуг.

Одним із головних чинників, що гальмує інклюзію, визнають неготовність частини здорових дітей та їхніх батьків взаємодіяти із дітьми, які мають особливі потреби. Респонденти звертають увагу на прояви жорстокості у дітей, які подекуди можна спостерігати в сучасних школах (зокрема, до дітей з особливими потребами); заздощів стосовно підвищеної уваги педагога до якоїсь окремої дитини. Не завжди батьки здорових дітей з розумінням ставляться до дітей з особливими потребами і поводяться педагогічно виправдано в конфліктних ситуаціях [3].

О. Гноєвська також розглянула питання ставлення батьків здорових дітей до інклюзії. Для дослідження був використаний метод фокус-групової дискусії – з батьками дітей з особливими потребами та батьками здорових дітей. У 2010 році було проведено перше практичне дослідження, відповіді батьків мали такі результати: позитивно – 31,8%, байдуже – 1,1%, негативно – 45,9% та невизначено – 11,3%. У 2013 році був проведений повторний експеримент, з наступними результатами: 56,7% відповіли позитивно, 1,2% байдуже, 19,8% негативно и 22,3% респондентів не змогли визначитися. Це свідчить про зміну ставлення до інклюзивного навчання безпосередніх його учасників, що, врешті, є важливим показником [1, с. 58].

Практичне дослідження ставлення батьків здорових дітей до інклюзивного навчання дітей з порушенням психофізичного розвитку було проведено у м.Старобільськ Луганської області (Україна). В емпіричному дослідженні взяли участь 16 батьків здорових дітей. В процесі дослідженні був використаний метод персоніфікованого письмового анкетування (А.Кукуруза, А.Кравцова) [4]. Батьки, які мають здорових дітей, повинні були відповісти на запропоновані запитання. Запитання були наступні:

Що ви знаєте про спільне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку та здорових дітей?

Яке ваше ставлення до відвідування дітьми з психофізичними порушеннями загальноосвітньої школи?

Чи погодились ви, щоб ваша дитина вчилася в класі, де навчаються діти з порушеннями психофізичного розвитку?

У чому ви вбачаєте негативні аспекти спільного навчання таких дітей?

Які позитивні сторони спільного навчання дітей?

Запитання, які ставилися респондентам, дозволяли визначити ступінь поінформованості батьків про різні проблеми інклюзивного навчання дітей, які мають порушення психофізичного розвитку; оцінити якість і спрямованість емоційних реакцій по відношенню до дітей з порушенням психофізичного розвитку і готовність учнів та їх батьків реально взаємодіяти з цими дітьми, приймати участь в спільній з ними діяльності.

Результати анкетування довели, що 87,5% батьків знайомі з поняттям інклюзивної освіти, і лише 12,5% ніколи не чули про інтеграцію дітей з порушеннями психофізичного розвитку у масові навчальні заклади. Відносно ставлення до відвідування дітьми з психофізичними порушеннями загальноосвітньої школи, вдалося з'ясувати, що 50% респондентів відносяться до інклюзивного навчання цілком позитивно. Чверть опитуваних (25%) мають також позитивне ставлення до інклюзії, але за умови відсутності у дітей з порушеннями психофізичного розвитку розумового дефекту, важких каліцтв, проявів агресії та жорстокості. Решта 25% ставляться до інклюзивного навчання різко негативно. Вони вважають, що діти з будь-яким порушенням розвитку (особливо розумового) повинні навчатися в спеціальних закладах і тільки за спеціальною програмою.

На запитання «Чи погодились ви, щоб ваша дитина вчилася в класі, де навчаються діти з порушеннями психофізичного розвитку?» 25% респондентів відповіли згодою, 44% опитуваних були б на це згодні, якщо дитина з порушеннями психофізичного розвитку не буде заважати навчанню їх дітей та знаходитиметься під постійним доглядом кваліфікованих спеціалістів. Решта респондентів (31%) відповіли негативно.

На питання „Які позитивні сторони спільного навчання дітей?“ батьки, які віддали перевагу інклюзивній освіті, відповіли, що спільне навчання

дозволить дітям з обмеженими можливостями отримати гарну освіту (73%); спільне навчання готує таку дитину до життя в суспільстві (53%); спільне навчання не відриває дитину від сім'ї (65%); сприяє формуванню у здорових однолітків толерантного ставлення один до одного та до дітей з порушеннями психофізичного розвитку (58%).

Серед головних переваг інклюзивного навчання батьки визначили наступні:

потенційні здобутки дитини в соціальному й емоційному плані;

позитивний вплив такої форми навчання на однокласників, які зростатимуть більш толерантними, вихованими й чутливими до індивідуальних відмінностей;

доступність навчання для дітей з порушенням психофізичного розвитку;

налагоджування й підтримка здоровими дітьми дружніх стосунків з людьми, які відрізняються від них;

створення позитивного образу людини з інвалідністю.

Основними негативними аспектами спільного навчання здорових дітей і дітей з особливостями розвитку батьки зазначили наступні: відсутність задовільних умов для навчання та реалізації природних потреб таких дітей (35%), велика вірогідність того, що діти з особливостями психофізичного розвитку не впораються з освітньою програмою масової школи в повній мірі (42%); насильство і знущання над даною категорією дітей (19%).

Батьки здорових дітей зазначили наступні негативні наслідки інклюзивного навчання, дані про які підтверджуються дослідженнями видатних сучасних науковців:

інклюзія може емоційно чи фізично травмувати дитину з психофізичними порушеннями;

негативно вплине на успішність здорових дітей;

педагоги масової школи не володіють потрібними навичками, щоб навчати дитину з особливими потребами, не мають для цього достатньо часу, а інколи бажання;

батьки дітей з особливостями психофізичного розвитку можуть бачити негативне ставлення до своїх дітей їх здорових однолітків; іноді, навіть допускати випадки насміхання над своїми дітьми;

батьки дітей з особливостями психофізичного розвитку будуть помічати відмінності між розвитком своїх дітей та їхніх однолітків і страждатимуть від цього;

діти з особливостями психофізичного розвитку отримуватимуть недостатньо реабілітаційних та інших спеціальних послуг.

Внаслідок проведеного письмового опитування батьків здорових дітей, з'ясовано, що більшість респондентів позитивно ставиться до ідеї спільного навчання здорових дітей та дітей з особливими освітніми потребами, вбачаючи переваги для перших у додаткових можливостях набути моральної самосвідомості: виявляти повагу, співчуття, доброзичливість, терпеливість, прихильність. Визначено, що реалізація інклюзивного навчання може супроводжуватися низкою труднощів соціального та економічного характеру. Батьки здорових дітей наголошують на проблемі недостатності психологічної і фахової підготовки вчителів до роботи з такими дітьми, неготовністю частини суспільства прийняти цю ідею, відсутність задовільних умов для навчання та реалізації природних потреб таких дітей, вірогідності жорсткого ставлення до таких дітей їх здорових однолітків.

Проте, ці труднощі можна подолати за умов покращення рівня матеріального забезпечення сучасних шкіл, підготовки фахівців до роботи в інклюзивних класах, організації команди фахівців для надання необхідної консультативної допомоги, формування через засоби масової інформації позитивних демократичних настанов у суспільстві щодо дітей з порушенням психофізичного розвитку.

Література:

1. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. Вип. 4 / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка; [редкол.: В. І. Бондар та ін.; за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова]. – Кам'янець-Подільський : Медобори, 2006, 2014. – 463 с.
2. Гончарова Г. О. Реалізація прав на освіту дітей з обмеженими можливостями/ Г.О. Гончарова// Надання освіти особам з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору: Матеріали регіональної науково-практичної конференції (м. Лисичанськ, 09 грудня 2015 р.). – Лисичанськ: ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» – Лисичанськ: ООО «КИТ-Л». – 127с.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія/А.А. Колупаєва – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.
4. Кукуруза А. В. Понять другого человека. Книга о детях с особенностями развития / А.В.Кукуруза, А.М. Кравцова. – Харьков: Каравелла, 2004. – 104 с.
5. Малофеев Н.Н. Совместное воспитание и обучение – закономерный этап развития системы образования / Н.Н.Малофеев, М.М. Маркович, Н.Д. Шматко// Управление ДОУ. – 2010. – №6. – С.8–23.